

Nizami Gəncəvinin ölməz, əbədiyaşar poeziyasında dünya dini olan islamın bədii - fəlsəfi tərənnümü və müasirlik

Əsədulla QURBANOV,
Bakı Dövlət Universitetinin
İslamşünaslıq Elmi Tədqiqat Mərkə-
zinin rəhbəri,
fəlsəfə elmləri doktoru,
professor

“Dünya ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi, dahi Azərbaycan şairi və mütəfəkkiri Nizami Gəncəvi bəşəriyyətin bədii fikir səlnaməsində yeni səhifə açmış nadir şəxsiyyətlərdəndir”.

(Azərbaycan Respublikasında 2021-ci ilin “Nizami Gəncəvi ili” elan edilməsi haqqında prezident İlham Əliyevin 5 yanvar 2021-ci il tarixli sərəncamından)

Giriş: Dahi Azərbaycan şairi və mütəfəkkiri olan Nizami Gəncəvi (1141-1209) milli mənsubiyyətinə görə azərbaycanlı, dini etiqadına və inancına görə müsəlman olsa da o, planet vətəndaşıdır. Nizami Gəncəvinin “Xəmsə”-sinə daxil olan beş mənzum romanda – poemada irqindən, cinsindən, milli və dini mənsubiyyətdən asılı olmayaraq, Yer kürəsində yaşayan bütün şüurlu insanlar üçün çox dərin məna, məzmun və mündərcə kəsb edən poetik və fəlsəfi fikirlər yaşadığımız planetimizdə sakin olan bütün insanlardan, vətəndaşlardan ötrü tükənməz ilham mənbəyi, ümumbəşəri dəyərlər, zəngin sərvətlər toplusudur, məcmusudur.

Biz Nizami Gəncəvinin ölməz və əbədiyaşar poeziyasında əsasən süllh dini, mehribanlıq dini-dözümlülük, dini-tolerantlıq, dini və dünya dini olan İslam dininin, onun əsasını təşkil edən Müqəddəs Quranın və ulu Məhəmməd Peyğəmbərin (570-632) bədii və fəlsəfi təfəkkürünə həsr olunan qanadlı misralarında işıqlı ideyalardan bəhs edirik.

Güman edirik ki, yazıda şərh olunan fikirlər Nizami sevərlərin, tələbkə oxucuların dərin marağına səbəb olacaqdır.

Həqiqiliyinin isbatına o qədər də çox ciddi ehtiyac olmayan məfhumlar, terminlər və anlayışlar az deyildir. Belələrinə “Allah”-ı, “Məhəmməd Peyğəmbəri”-i, “İslam”-ı, “Quran”-ı, “Nizami”-ni və s.göstərmək olar. Adları sadalanan həmin məfhumlarda ehtiva olunan çox dərin məna, məzmun və mündərcə kəsb edən fəlsəfi fikirlər sözügedən problemin şərhinə parlaq nümunələrdir.

Bizcə, burada xalqımızın ümummilli lideri Heydər Əliyevin dahi Nizami Gəncəvi haqqında aşağıdakı qiymətli fikirlərini xatırlamaq yerinə düşərdi: “Bütün Azərbaycan xalqı Nizami Gəncəvi ilə fəxr edir... Onun yazdığı əsərlər bütün dünyada məşhurdur!... Bu əsərlər təkcə şeirlərdən ibarət deyildir. Onların hər birində böyük elm var, böyük fəlsəfə var, dahi fikirlər var. Buna görə onun əsərləri də, özü də yaşanır”. (Ulu öndər bu fikirləri 2000-ci ilin may ayının 24-də dahi şairin Gəncədəki məqbərəsini ziyarət edərkən söyləmişdir: -Ə.Q.)

Yeri gəlmişkən, bunu da qeyd etmək istərdik ki, qədim və zəngin Azərbaycan tarixinin XII əsrini rəqəmlərlə deyil, məhz Nizami əsri kimi yazmaq, bizcə, daha düzgün olardı.

Əlbəttə, bu qəbildən olan digər mülahizə və faktların da sayını artırmaq olardı. Bununla belə, yenə də sözügedən əsas məsələyə, Nizaminin ölməz, əbədiyaşar poeziyasında Allahın, ulu Məhəmməd Peyğəmbərin, dünya dinlərindən olan İslamın və müqəddəs “Quran”ın bədii, fəlsəfi ecazkar tərənnümü məsələsinə qayıtmaq istərdik. Doğrudur, yaxın keçmişdə, bir qədər

konkret desək, ölkəmizdə sovetlər dönməndə Nizami-dən yazan müəlliflərdən bəziləri dahi şair və mütəfəkkirin Allaha, Məhəmməd Peyğəmbərə, İslama, Qurana münasibətlərdən bəhs edərkən biriləri onu dindar, digərləri isə ateist kimi qələmə vermişlər. Həqiqət isə bu fikirlərin tam mənası ilə yanlış olduğunu sübut edir. Başqa sözlə desək, Nizami Gəncəvi hər şeydən əvvəl, özü “Allah”, “Məhəmməd Peyğəmbər”, “İslam”, “Quran” məfhumlarının kəsb etdiyi dərin məna, məzmun və mündərcəsinə tam dərinliyi ilə dərk etmişdir. Digər tərəfdən, təsadüfi deyildir ki, dahi şair oxucusunu yuxarıda sadalanan məfhumlardan mənəvi cəhətdən hərtərəfli bəhrələnməyə dəvət etmişdir. Məsələn, o, bir-birindən dəyərlili, qiymətli əsərlərində - “Sirlər Xəzinəsi”, “Xosrov və Şirin”, “Leyli və Məcnun”, “Yeddi gözəl”, “İsgəndərnamə” kimi əvəzsiz incilərinin başlanğıcında ecazkar bədii-fəlsəfi sözün vasitəsilə həmin məfhumların bədii-fəlsəfi tərənnümünə başlayır. “Şəfəqli, ədalətli Tanrının adı ki var, Hikmət xəzinəsini açan açardır, açar. Hər sözün, düşüncənin odur əvvəli, sonu, Nə söyləsən Tanrının adıyla qurtar onu. Qüdrətiylə varlığa həyat verər həyatda, Əbədiyyət timsalı özüdür kainatda.”

Ölməz, əbədiyaşar bədii-fəlsəfi söz ustası olan Nizami Gəncəvi daha sonra həmin əsərin “Minacat”ında yazır:

“Sən ey, bütün varlığa həyat verən, can verən!
Gildən yaranmışlara nəfəs verən, qan verən!
Bayrağın altındadır, ulu tanrı, xilqətin,
Biz sənidlə mətinik, sənə əzəldən mətin”.

Nizami Gəncəvi daha sonra bu əsərin “Sonuncu Peyğəmbərin şərinə” adlı sərlövhəsində yazır:

“Peyğəmbərin bayrağı göylərə qalxan vədə,
Sonuncu peyğəmbərlik verildi Məhəmmədə.
Ay-zəbərcəd uzundur, nurlandırır dağ-daşı,
Məhəmməd Möhürüylə parlayır onun qaşı”.

“Xəmsə”-si ilə bütövlükdə cahanı rəvnəqləndirən, bəzəyən şair daha sonra “Sirlər xəzinəsi”nin, “Peyğəmbərin meracı” sərlövhəli hissəsində ecazkar poeziyasının qanadlı misralarında yazır:

“Bu comərdlik mülkündə ol səxavətli hami,
Qoy sözümlü şəninlə başa vursun Nizami”.

Yaxud götürək, dahi Nizaminin həmin əsərindəki “Peyğəmbərin mədhi” ölməz, əbədiyaşar poeziyasına aid aşağıdakı qanadlı misraları:

“Bir günəş qəndilidir göyün doqquz tağında,
Son nəbidir, nəbilər üzüyü barmağında.
Ən gözəl elçimizdir, ağıltək qulu vardır,
Yəhərinin qaşında iki cahən şikarda”.

Adı çəkilən mənzum romanın-poemanın qeyd olunan sərlövhəsində daha sonra yazılır:

“İslamın sütnü tək o dörd bayraq ucaldı,
Şəninə gecə-gündüz beş kərə təbil çaldı.
Oldu Məkkən, Mədinən çiçəklənən güzarın,
Gözünə işıq gəldi hər bir qərib zəvvarın”.

Göründüyü kimi, Nizami Gəncəvinin “Sirlər Xəzinəsi” əsərindən gətirdiyimiz bu poetik nümunələrdə əbədiyaşar, ölməz şair İslama görə kimin müsəlman olduğuna işarə etmişdir.

Dahi mütəfəkkirin “Xosrov və Şirin” poeması aşağıdakı qanadlı misralarla başlanır:

“Kömək qapısını aç, ey yaranad!
Göstər Nizamiyə düz yolu hər an!
Səni tanyan bir könül ver ona!
Tərifini deyən bir dil ver ona!

Yol vermə ki, pislik qəlbinə dolsun,
Əlim yamanlıqdan qoy uzaq olsun.
Könlümün evini nurunla bəzət!
Sənin tərifinə dilimi öyrət!”

Göründüyü kimi, sözügedən problemlə bilavasitə bağlı çox dərin fəlsəfi səciyyə daşıyan bu məziyyət poemanın “Yaradının təklyi haqqında” hissəsində oxuyuruq:

“Bu qara torpağa sükunət verən,
O sonsuz fəloyə hərəkət verən
Dilimdə hər şeydən uca bir ad var,
Bu ada bağlıdır bütün varlıqlar.
Yaranmışlar ona səcdə edərək
Hər an varlığına şahiddir gerçək.
Təkdir, misilsizdir, - kim deyil ağah?
Tanrılar da ona deyirlər Allah”.

Bu nöqtəyi-nəzərdən aşağıdakı qanadlı misralar diqqəti xüsusilə cəlb edir. Poemanın “Yardımlı dərk etmək haqqında söz” adlı fəlsəfi hissədə oxuyuruq:

“Lakin heyrət coşub daşdığı zaman
Qeybdən səs gəldi: - Nizami dayan!
O bütələrə məftun olma, düşün bir,
Qüdrətli əlinlə, qalxıb yerindən,
Bağla bütəxananın qapısını sən.

Bütü İbrahimek oxşa, əzizlə,
Ancaq bütəxanı ondan təmizlə,
Bütə nəzər salsan surətpərəstsen,
Xilas olmaq üçün bütü tanıma sən”.

Burada, göründüyü kimi, dahi şair-mütəfəkkir filosof Nizami Gəncəvi İslama, müqəddəs “Quran”a, Məhəmməd Peyğəmbərin kəlamlarına əsasən, onlara söykənərək, fetişizmi, bütəpərəstliyi poeziya dili ilə kəskin tənqid edir. Bu fikir əsrlər keçməsinə baxmayaraq bu gün də çox aktualdır.

Nizami Gəncəvinin ölməz “Xosrov və Şirin” poemasında məhz bunları poeziya dili ilə qələmə alması təsadüfi deyildir.

Həmin poemada Nizami Gəncəvi “Minacat” adlı sərlövhədə yazır:

“Xudaya! Gilimiz mayalanırkən
Bir vəsiqə yazdın o gün bizə sən.
Sənin xidmətində buyurdun, duraq,
Muzdunu verməyi vəd etdin ancaq”1.

Yaxud, bu nöqtəyi-nəzərdən götürək poemadakı “Peyğəmbərin tərifi” sərlövhəli hissədəki qanadlı misraları:

“Böyük Məhəmmədə yüz min afərin!
Xilqət torpağıdır, buna ol əmin.
Həqiqət görünlər gözünə çıraç
Varlığa bir zinət özüdür ancaq,
Vəfa meydanının qabaqcılıdır.
Nəbilərə rəhbər, başcıl sayılır.
Günahkar ümməti qoymaz xəcalət,
Eyləyər onlara daim şəfaət”.

Haqqında söhbət açdığımız məsələ böyük şairin “Leyli və Məcnun” poemasında da öz dərin və geniş bədii həllini tapmışdır. Poemanı çox böyük sənətkarlıqla xalq şairimiz böyük Səməd Vurğun ana dilimizə çevirmişdir. əsərin elmi redaktoru akademik Mirzə İbrahimovdur.

Bəhs etdiyimiz problemlə bilavasitə bağlı poemanın başlanğıcında oxuyuruq:

“Ey adı ən gözəl başlanğıc olan,
Adımla başlanır yazdığım dastan”.

Poemada daha sonra “Sonuncu Peyğəmbərin tərifi” adlı sərlövhədə oxuyuruq:

“Ey varlıq mülkünə böyük Şahsuvar,
Əqlin sultanısan, zəkavətin var.
Sonusan o mürsəl peyğəmbərlərin,
Sonun halvasının, duzu əvvəlin.
Varlıq baxçasının ilk güllü sənən
Zamanın sonuncu sərkərdəsinən”.

Həmin poemada daha sonra “Peyğəmbərin meracı” sərlövhəli hissədə oxuyuruq:

“Göyləri keçdiyin o sürətlə sən
Nolar, Nizamiyə bir söz söyləsən?
Çoxmu qalacaqsan sən bu niqabda?
Çoxmu yatacaqsan o pəxti-xabda?
Bir oyan, üzündən bu örtünü at,
Şahini şahmatın taxtında oyat!”

Dahi filosof şair-mütəfəkkir olan Nizami Gəncəvi özünün digər ölməz poeması olan “Yeddi gözəl”də də sözügedən məsələni daha rəngarəng və daha orijinal şəkildə tərənnüm etmişdir.

Poemanı böyük lirik ədib, xalq şairimiz Məmməd Rahim ana dilimizə çevirmişdir. “On söz”ün, izahların müəllifi və elmi redaktoru dünya şöhrətli şərqşünas professor Rüstəm Əliyevdir.

Poemanın “Başlanğıcı”nda oxuyuruq:

“Ey bu kainatın açan gözünü,
Yoxdur səndən qabaq duyan özünü,
Hər bir başlanğıcın ibtidasisən,
Sonların sonusan, intihasisən”.

Allah haqqında bu tərifini geniş şərh və izah etməyə bizcə, bir o qədər də ehtiyac yoxdur. Bununla belə, sözügedən məsələ poemanın sonuncu “Peyğəmbərin mədhi” hissəsində özünün geniş bədii həllini tapmışdır. Məsələn, həmin hissədə oxuyuruq:

“Nəbilərdən üstün qılınıcı, tacı,
Şəriət – qılınıcı, tac da meracı,
Varlıq bu ümmidən mayə almışdır,
Yerə nur, göylərə kölgə salmışdır”.

Bu işıqlı, nurlu fikrin məntiqi davamı poemanın “Peyğəmbərin meracı” sərlövhəli hissəsində daha bariz, daha qabarıq şəkildə tərənnüm edilmişdir:

“Onun sığınmadı cahana tacı,
Taxtını ərş üstə qurdu meracı
Ey Nizami, bəsdir, dünyadan çək əl,
Alcağın yetər, göylərə yüksəl.
Çalış axirətdə qur öz yurdunu,
Məhəmməd dinində taparsan onu.
Ağlına əqidən olsa pasiban,
Şəriət nuruyla xoşbəxt olarsan”.

Nizami Gəncəvi – 880

...Azərbaycan fəlsəfi poeziyasının ən görkəmli nümayəndəsi olan Nizami Gəncəvinin ölməz və əbədiyaşar əsərləri, “Xəmsə”si dünya ədəbiyyatında, bəşər mənəvi dəyərləri xəzinəsində bilavasitə özünəməxsus yer tutur.

Bu onun sonuncu poemasıdır. Poema-dastan, mənzum roman iki hissədən ibarətdir. Birinci hissə “Şərəfnamə”, ikinci hissə “İqbalnamə” adlanır. “İqbalnamə”nin məğzini aşağıdakı üç istiqamət təşkil edir:

- İnsan aqlının, zəkasının və bununla əlaqədar elmin, fəlsəfinin tərənnümü və təbliği;
- İnsanın yüksək əxlaqi keyfiyyətlərinin tərənnümü və təbliği;

- İnsan xoşbəxtliyini təmin edən, zülm və bədxahlığa son qoyan ədalətin, azad, bərabər və dost insanların miliyyətinin tərənnümü və təbliği;

- Aqlın tərifi, aqla təzim poemanın əsas ideya istiqamətlərindən biridir. Təsədüfi deyil ki, “Kitabın başlanılması” fəslində Nizami İsgəndər haqqında söhbəti filosofun dilindən aparır və şahın hər şeydən yüksək-də duran elmə və hikmətə olan məhəbbətindən bəhs edir:

“Qüvvət elmdədir, başqa cür heç kəs
Heç kəsə üstünlük eyləyə bilməz!
Hər uca rütbədən, biliniz, fəqət
Alimin rütbəsi ucadır, əlbət!”¹

Şairin dövründə hökm sürən mürtəce ruhanilərin kor-koranə inamı aqla qarşı qoymalarını, elmi, fəlsəfəni və xüsusən, məntiqi küfrlə eyniləşdirdiklərini və bu yolun yolçularını amansız təqib etdiklərini nəzərə alsaq, aqlı, elmi bu şəkildə tərənnüm edən Nizaminin bir vətəndaş kimi qorxmazlığı, mərdliyi, xüsusilə gözə çarpar və onun orta əsr şəraitində təbliğ etdiyi rəşadətçiliyin əhəmiyyətini müasirlərimiz dəhi düzgün qiymətləndirə bilirlər. Şeyx Nizami Gəncəvinin vətəni olan Gəncə ilə bağlı daha bir məqamı vurğulamaq istərdik.

Ulu öndərimiz Heydər Əliyev 2000-ci ilin may ayının 24-də Gəncədə - Nizami məqbərəsində, orada ziyarətdə olarkən demişdir: “Gəncəlilər xüsusi iftixar hissi keçirirlər. Ona görə ki, Nizami gəncəlidir. Gəncənin adını dünyada məşhur edibdi, bu torpaqda yaşayıbdır, bu torpaqda yazıbdır”¹.

Burada, yeri gəlmişkən, qeyd etmək lazımdır ki, haqqında bəhs olunan bu kitabda poemanın ikinci hissəsinə - “İqbalnamə”yə həsr edilən həmin bu bölməyə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Fəlsəfə, Sosiologiya və Hüquq İnstitutunun azman alimi fəlsəfə elmləri doktoru, professor, əməkdar elm xadimi, Zümrüd Quluzadə “Kamillik zirvəsi” adlı xüsusi məqalə yazmışdır.

Bizcə, bu məsələ təkcə Azərbaycanda deyil, bütövlükdə dünya miqyasında Nizamişünaslığa dair ən qiymətli töhfələrdən biri sayıla bilər.

Nizami Gəncəvi “İskəndərnamə” poemasının “İqbalnamə” adlı ikinci hissəsinin başlanğıcında da Allahın, Məhəmməd Peyğəmbərin, İslam dininin və müqəddəs “Quran”ın tərənnümünə dair çox qiymətli poetik fikirlər söyləmişdir. Məsələn, “İqbalnamə”nin başlanğıcında oxuyuruq:

“Harda ki, ağıl bir xəzinə tapar,
Allahın adını eyləyər azar.

Göründüyü kimi, bu sonuncu misrada böyük şair demək istəmişdir ki, İslamın ümumbəşəri mənəvi dəyərlərinə yiyələn, onlardan bəhrələnən hər kəs sosial, iqtisadi, mədəni, mənəvi həyatda xoşbəxt ola bilər.

Dahi Nizaminin Allah, onun yerdəki elçisi Məhəmməd Peyğəmbər, sülh, mehribanlıq, tolerantlıq dini olan İslam dini və onun əsasını təşkil edən müqəddəs “Quran”ın ümumbəşəri mənəvi dəyərləri barədə ictimai şüurun, bədii sözün qüdrəti ilə tərənnümü böyük mütəfəkkirin sonuncu ölməz poeması olan “İsgəndərnamə” adlı mənzum poemasında özünün yekun əksini tapmışdır.

Barəsində söhbət açdığımız məsələ ilə bağlı poemanın başlanğıcında oxuyuruq:

“Ey tanrı, dünyaya sənsən padişah,
Biz kiçik bəndəyik, sən böyük Allah.
Tək sənə sığınar hər yüksək, alçaq,
Hər varlıq yoxluqdur, sən varsan ancaq.
Yuxarı, aşağı – hər gözə çarpan
Nə varsa, onları sənsən yaradan.
Sənsən hər birliyi bizə öyrədən,
Torpağın köksündə qələm işlədən”.

Əlbəttə, bu nöqteyi-nəzərdən poemanın “Minicat”ında oxuyuruq:

“Kimsəm yox,, ey bizə böyüklük verən,
Pənahım da sənsən, köməyim də sən”.

“Nizami bu uca dərğahda ancaq
Ulu Mustafanı şəfiq tutacaq”.

Bu qəbildən olan işıqlı, nurlu fikirlər poemanın “Sonuncu peyğəmbərin tərifi” və “Peyğəmbərin meracı” hissəsində öz geniş, hərtərəfli bədii həllini tapmışdır.

Məsələn, “Sonuncu peyğəmbərin tərifi” adlı hissədə oxuyuruq:

“Seçilmiş elçidir ulu tanrıdan,
Möhkəm hökmləri xalqa çatdıran,
Qiymətli tacıdır azadələrin,
Ən dəyərlisidir bütün bəşərin.
Əzəldən əbədə bütün yaranmış,
Məhəmməd adından almışdır naxış”.

Bu, işıqlı, qiymətli, önəmli fikir poemanın “Peyğəmbərin meracı” hissəsində də məntiqi baxımdan daha da inkişaf etdirilmişdir. Orada oxuyuruq:

“Bu taxtın sultanı olan Məhəmməd,
Keçən elçilərdən odur vəliəhd”.

Poemanın həmin hissədə daha sonra oxuyuruq:
“O yerdə ki, idrak tapmayırsan məkən,
Salam Məhəmməddən, qəbul tanrıdan
Ağzından çıxmayan səsi eşitdi,
Görünməz simanı ziyarət etdi”.

Burada diqqəti daha çox cəlb edən başlıca məqam bundan ibarətdir ki, dahi filosof şair poemanın adı çəkilən hissəsinin sonunda yazır:

“Nizami tutmuşdur Gəncədə məkən,
O, məhrum olmasın salamlarından”.

Dahi şair “Nizami tutmuşdur Gəncədə məkən” deməklə, onun özü Nizami Gəncəvi fars-iran şairidir, deyənlərə sübut etmişdir ki, o, əsl Gəncəli-Azərbaycanlıdır. Yeri gəlmişkən, burada çox vacib bir məqama toxunmaq istərdik.

Nizami Gəncəvi bütün zamanların və məkənlərin böyük şairidir. Məsələn, 1941-1945-ci ildə Alman faşistləri Sankt-Peterburqu (Leninqrad) mühəzibəyə alan zamanı orada Nizaminin yubileyi təşkil olunmuşdur. Bu, o zaman üçün hadisə idi. Bu, günümüzdə də hadisədir.

Dahi Nizaminin anadan olduğu Gəncə şəhəri 2020-ci ildə erməni faşistləri tərəfindən atəşə tutularaq, orada qocalarla, hamilə qadınlarla yanaşı, körpə, məsum uşaqlar da qətlə yetirilmişdir.

...Azərbaycanın möhtərəm prezidenti, müzəffər Ali Baş Komandanı İlham Əliyev 5 yanvar 2021-ci ildə, erməni faşistlərinin və vandallarının işğal etiyi ərəzələrdə quruculuq işləri ilə yanaşı, 2021-ci ili “Nizami ili” elan etmişdir. Bir qədər təkrar da olsa (əslində bunu təkrar deyil, təkrir kimi başa düşmək lazımdır), keçmiş ittifaqın müxtəlif məkənlərində, hətta o vaxt mühasirə şəraitində olan Sankt-Peterburqda dahi Nizami Gəncəvinin yubileyi təşkil olunmuşdur. Doğma, müstəqil Azərbaycanda isə görkəmli mütəfəkkirimizə ümumxalq sevgisi, onun xatirəsinə ehtiram müxtəlif tədbirlər keçirməklə öz ifadəsini tapıb. Nizami müdrikliliyi, böyük şairin bəşəriyyətə təlqin etdiyi mənəvi dəyərlər ən çətin zamanlarda da insanlara üçün bir ümid çırağına, gələcəyə, tərəqqiyə, inkişafa göstərilən mənəvi bələdçiyə çevrilmişdir.

Allah ağılıyla nəvəzişkardır,
Ağılsızlara da əlacı vardır.
O, sözün sirrini əyan eyləyər,
O, verər zəlilə, acizə hünər”².

Göründüyü kimi, bu qanadlı misraların da sözügedən məsələ ilə şərhə bir o qədər də ehtiyacı yoxdur.

Bununla belə, “İqbalnamə”nin “Minacat” hissəsinə dəki aşağıdakı qanadlı misralar fikrimizin təsdiqi üçün çox səciyyəvidir:

“Bəndəyə əl tutan sənsən, ilahi,
Yoxdur səndən başqa onun pənahı.
Olmuş, olacağı sənsən yaradan,
Sənin kərəminə möhtacdır insan”.

Daha sonra Nizami Gəncəvi əsərinin ikinci, “İqbalnamə” hissəsinin “Sonuncu peyğəmbərin tərifi” bölməsində yazır:

“Nə bir taxt istədi Məhəmməd, nə tac,
Qılıncı çox aldı şahlardan xərac.
Yox, yox, səhv elədim, o böyük nəbi,
Həm taxt sahibiydi, həm tac sahibi”.

Göründüyü kimi, Nizami Gəncəvinin “Xəmsə”sinə daxil olan hər bir mənzum romanın, poemanın məğzində duran “Allah”, “Məhəmməd Peyğəmbər”, “İslam”, “Quran” məfhumlarında ehtiva olunan dərin fəlsəfi fikirləri ecazkar, ölməz, həmişəyaşar poeziyasında tərənnüm etməyi özünün əzəli və son ictimai-fəlsəfi borcu hesab etmişdir.

Biz elə gəlir ki, qərinələr, əsrləri, əsasən, illərin adı ilə deyil, həmin əsrlərdə yaşayıb, yaratmış tarixi şəxsiyyətlərin adı ilə qeyd olunsa, daha doğru olardı. Məsələn, VII əsr Məhəmməd Peyğəmbər, XII əsr Nizami əsri, XIX M.F.Axundzadə əsri, XX-XXI əsri Lütifzadə əsri adlandırmaq olardı...

Bəli, Nizami Gəncəvi həm də XXI əsrin bəşər övlətidir. O, bu gün bizimlə birgə irəliyə doğru addımlayır. Nizami Gəncəvinin dini – İslami baxışları bu gün də çox aktual səslənir.

Əlbəttə, söhbəti uzatmaq da olardı. Bununla belə, nəhayət, fikirlərimizi Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin 5 yanvar 2021-ci ildə imzaladığı “Nizami Gəncəvi İli” adlı sərəncamdakı aşağıdakı fikirlə yekunlaşdırmaq istərdik:

“Dünya ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi, dahi Azərbaycan şairi və mütəfəkkiri Nizami Gəncəvi bəşəriyyətin bədii fikir səlnaməsində yeni səhifə açmış nadir şəxsiyyətlərindəndir”.

Belə bir tarixi faktın məqaləmizdə yer alması məni hədsiz dərəcədə sevindirir və məmnun edir.

Məlum olduğu kimi, 20 may 2021-ci ildə Azərbaycan Respublikasının möhtərəm prezidenti cənab İlham Əliyevin iştirakı ilə Nizami Gəncəvi Beynəlxalq Mərkəzinin “Cənubi Qafqaz: Regional inkişaf və Əməkdaşlıq Prinsipləri” adlı video formatda forum keçirilmişdir. Həmin Bakı Forumunda bildirilmiş və bəyan edilmişdir ki, dahi Azərbaycan şairi və mütəfəkkiri müasir, qloballaşan dünyanın “Planet vətəndaşı”dır. Çünki, onun 880 illiyinə həsr olunmuş ölməz poeziyasında zamandan və məkandan asılı olmayaraq yer üzünün əşrəfi, ən qiymətli kapital və ictimai münasibətlərin məcmusu və toplusu olan İNSANIN (Əsədulla Qurbanov) bədii və fəlsəfi təfəkkürü öz ifadəsi əks olunmuşdur. Bu qiymətli fikir Bakı Forumunda iştirak edən beynəlxalq səpkili tarixi şəxsiyyətlərin çıxışlarında da ifadə olunmuşdur